

LUND UNIVERSITY

Pärlgravar från yngre romersk järnålder i Uppåkras omland

Lundqvist, Karin Maria

Published in:

Bygd, by och bostad runt Uppåkra

2021

Document Version:

Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Lundqvist, K. M. (2021). Pärlgravar från yngre romersk järnålder i Uppåkras omland. I M. Roslund (Red.), *Bygd, by och bostad runt Uppåkra: Landskapet med sin centralplats* (s. 229-244). (Acta Archaeologica Lundensia Series altera in 8°; Nr 72), (Uppåkrastudier; Nr 13). Institutionen för arkeologi och antikens historia, Lunds universitet.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Pärlgravar från yngre romersk järnålder i Uppåkras omland

Karin Lundqvist

Abstract

Already in the late 1840's a bead chain was found in a grave at Lilla Uppåkra south of Uppåkra. Another bead set was found in 1986 c. 1 km south-east of Uppåkra church. The two bead sets illustrate how the bead fashion changed during the 4th century CE from smaller sets with more variation to more homogeneous larger sets dominated by red, white and green beads. In the article, the two sets are presented in more detail and their relations to other sets from the period are discussed. Some thoughts on the mechanisms behind the changing fashion are also included. The changes are probably not only due to new preferences but also to changes in trade connections.

Karin Lundqvist, Eslöv, karin.lundqvist@yahoo.se

Inledning

Pärlkedjor från yngre romersk järnålder har hittats i två gravar i Uppåkras närmaste omland, en gravhög i Lilla Uppåkra och en flatmarksgrav en knapp km sydost om Uppåkra kyrka (Bring & Lindfors 1848; Nagmér 1988). I artikeln kommer jag att presentera dessa båda gravfynd och diskutera dem i förhållande till andra pärluppsättningar från samma tidsperiod. Pärlkedjorna har helt olika sammansättningar vad gäller färg och pärltyper och är tydliga exempel på två olika pärlmoden under slutet av yngre romersk järnålder. Förändringarna i pärlmodet berodde sannolikt inte enbart på ändrade smakpreferenser, ändrade handelskontakter spelade förmodligen en stor roll och även det kommer att beröras kort. Eftersom pärlor är en relativt okänd fyndkategori för de flesta, inleder jag med en kort presentation av kunskapsläget. Artikeln bygger på en genomgång av alla kända gravfynd med glas- och bärnstenspärlor daterade till romersk järnålder från dagens Skåne och Bohuslän (fig. 1).

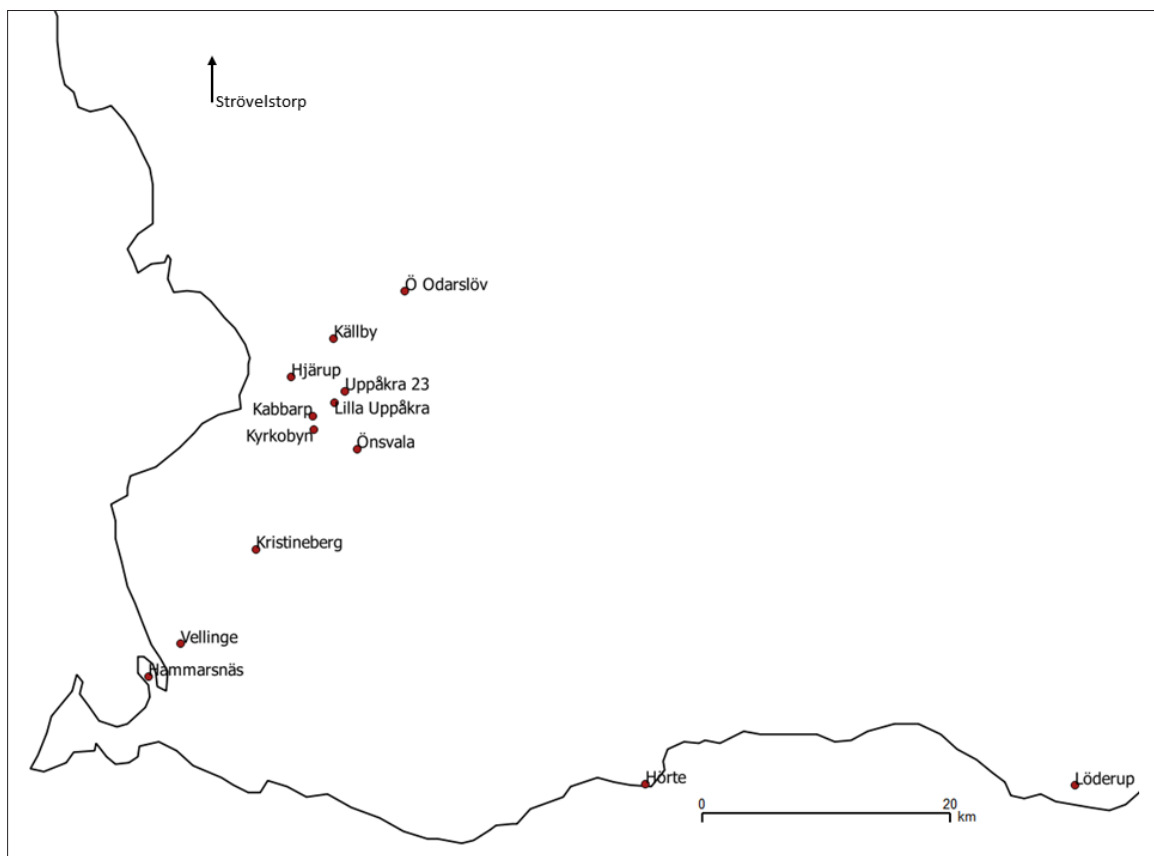

Fig. 1. Gravar i Skåne nämnda i artikeln.

Bakgrund och kunskapsläge

Glas- och bärnstenspärlor förekommer i Norden långt tidigare, men blir betydligt vanligare under yngre romersk järnålder. Antalet pärlor som hittas i gravar från denna tid varierar från en till flera hundra. De största pärluppsättningarna kan dateras till slutet av perioden mot övergången till folkvandringstid (C3/D). Någon inhemsk pärltillverkning har inte säkert kunnat beläggas i Skandinavien vid denna tid. Den kommer av allt att döma igång först under vendeltid. Glaspärlorna är följaktligen importerade. Varifrån är oklart. Tillverkning förekom över stora delar av kontinenten och vissa typer kan ha kommit från dagens Ukraina och Mellanöstern (Tempelmann-Mączyńska 1985; Olldag 1994; Spaer 1993; Thomsen 2002). Bärnsten är ett material som finns tillgängligt längs Östersjöns och Nordsjöns stränder, men någon lokal

där bärnsten verkar ha bearbetats har hittills inte hittats längre norrut än Bornholm och det är mycket möjligt att bearbetad bärnsten importerats från dagens Polen (Cieśliński 2009).

Ordet 'pärlhalsband' gör att vi gärna tänker oss pärlkedjorna som just halsband, men de har burits på flera olika sätt: som korta halsband, tätt runt halsen; som långa halsband; som korta kedjor på bröstet fästa med en fibula eller nål i var ände, och som långa kedjor fästa i en stor fibula mitt på bröstet. Pärlkedjor och enstaka pärlor kan också ha varit fastsydda på kläder och pärlor som har hittats vid huvudet kan ha burits som ett diadem, eller varit fastsydda längs kanten på en hätta. Exempel finns på att pärlor verkar ha suttit på ett hårnät. Det förekom att pärlor lades ner lösa i gravar eller i gravfyllningen (Ethelberg 2000). Jag utgår från att de pärlkedjor vi hittar i gravar i stort sett motsvarar de som bars av de levande. Sannolikt är det den gravlagda individens egna, men det är fullt möjligt att det skänktes eller sattes samman kedjor just för att läggas ned i graven.

Vi får anta, och hoppas, att pärlor och andra smycken bars för att de ansågs vackra. Utöver det har de med all sannolikhet signalerat bärarens status och identitet. Jag tänker mig att de fungerade som de smycken som hörde till senare tidens folkdräkter. Det utesluter inte att pärlkedjor kan ha haft funktioner som radband eller annan minneshjälp, och de kan ha varit burna så att de rasslade och bidrog till ljudmiljön vid till exempel dans eller ceremonier av olika slag. Moa Råhlander har en hypotes att pärlorna fungerade som talismaner som skulle skydda vid graviditet och barnafödelse (Råhlander pers. medd.). Där säkra osteologiska könsbestämningar har kunnat göras är det kvinnor eller barn som är begravda med större pärluppsättningar. För Skåne gäller dock att de flesta gravar inte är osteologiskt könsbedömda eftersom skeletten har varit för dåligt bevarade eller inte bevarade alls.

Den mycket stora variation som finns bland pärlorna gör att typindelning är svår och någon heltäckande finns inte. Den mest använda är den som presenterades av Magdalena Tempelmann-Mączyńska i *Die Perlen der römischen Kaiserzeit und der frühen Phase der Völkerwanderungszeit im mitteleuropäischen Barbaricum*. Boken, som kom ut 1985, är en genomgång av glas- och bärnstenpärlor i nuvarande Polen, Tyskland, Tjeckien, Slovakien och Österrike. Tempelmann-Mączyńska skiljer på 537 olika typer av pärlor av glas, bärnsten, keramik, ben, sten och olika metaller; med undergrupper för olika färger presenterar hon sammanlagt 898 olika varianter i tecknade planscher, glaspärlorna i färg och bärnstenspärlorna som svartvita linjeteckningar.

En typindelning baserad på glaspärlor i samlingarna på Nationalmuseet i

Köpenhamn gjordes i början av 1990-talet av Inge Elisabeth Olldag (Olldag 1994). Hos henne delas pärlorna in efter tillverkningsmetod, som inkluderar dekor, och får en separat kod för färg. Hon har också en kategori där pärlor endast kategoriseras efter färg. Sammanlagt har hon 95 typer, varav sex har ytterligare undergrupper. Hennes val att utgå från tillverkningsmetod gör indelningen mer detaljerad för enfärgade pärlor än Tempelmann-Maczyńska. För skånska förhållanden har Olldags indelning också fördelen att den är baserad på ett material som på många sätt liknar det som finns här. Att pärlorna presenteras med både teckningar och foton underlättar också. Nackdelen är att den inte täcker bärnstenspärlorna och att skillnaderna på de pärlor som hamnar i kategorin som enbart urskiljs genom färg blir alldeles för stora. Till kategorin förs både släta, segmenterade och räfflade pärlor.

Glas- och bärnstenspärlorna från det stora gravfältet vid Slusegård på södra Bornholm delas i publikationen in i 71 varianter baserade på form och dekoration, och presenteras med mycket fina teckningar (Lind 2010). Varianterna kan finnas i olika färger. Indelningen gör inte något anspråk på att vara till för något annat än just det gravfältet, men är användbar för skånska förhållanden eftersom materialen har mycket gemensamt. Vissa glaspärlor och inte minst olika slags bärnstenshängen är betydligt lättare att separera med denna typindelning. En stor nackdel är att en i det skånska materialet mycket vanlig typ av glaspärkla, en lätt kantig, mer eller mindre mutterformad, Olldag typ 1214, inte finns med som egen kategori. Denna variant saknar tyvärr egen typbeteckning också hos Tempelmann-Maczyńska.

Diskussionen i den här artikeln bygger på en genomgång av det skånska och bohuslänska pärlmaterialet i gravar från yngre romersk järnålder utifrån en kombination av de tre typindelningarna beskrivna ovan. Tillsammans täcker de det mesta, men det finns pärlor som inte glasklart hör till den ena eller andra typen och här finns ett mått av subjektivitet. Av tidsskäl har jämförelserna begränsats till lätt tillgängligt material från Danmark och Norge och de har inga anspråk på att vara heltäckande. Kontakter fanns utan tvivel inom ett större område än så, som minst till dagens Tyskland, Polen och Baltikum.

Gravfyndet från Lilla Uppåkra

Någon gång under år 1847 lämnade prebendekomministern i Uppåkra socken, Fr. Th. Gustafson, in ett okänt antal pärlor och en fragmentarisk benkam till Lunds universitets historiska museum (fig. 2 och fig. 3). Pärlorna och kam-

Fig. 2. Pärlorna från Lilla Uppåkra i den ordning de förvaras.

men hade hittats tillsammans med ett förmultnat skelett i en gravhög i Lilla Uppåkra (Bring & Lindfors 1848; Bruzelius 1860; LUHM 3055). Om man medvetet hade velat undersöka gravhögen eller om det var en slump framgår inte av källorna, inte heller något närmare om var den låg. Uppgiften att det överhuvudtaget rörde sig om en hög kommer från Bruzelius. Bring och Lindfors skriver bara "wid gräfning," och det kan inte uteslutas att det var en flatmarksgrav, som ju också vore mer typiskt för tiden.

Kammen är en trelagskam dekorerad med streck, halvcirklar och punkter. Pärlkedjan består idag av 87 pärlor, varav en knapp femtedel är bärnstenspärlor. Glaspärlorna är vita, röda, gröna, orangea och blå. De blå är genomsiktliga, de andra opaka eller nästan helt opaka. De är trädde med varje färg för sig. Det avspeglar med all sannolikhet inte hur kedjan ursprungligen var sammansatt, i alla mer noga dokumenterade pärluppsättningar är färgerna blandade. Ibland symmetriskt, ibland inte. Symmetriska och till synes slumpmässiga färgkombinationer förekommer ofta i samma kedja. Kedjan från Uppåkra är ungefär 46 cm lång vilket gör den lagom lång som vanligt halsband för en vuxen. Pärlorna kan också ha varit uppdelade på två korta bröstkedjor. Både pärlorna och kammen daterar graven till mitten–andra halvan av 300-talet, period C3.

Fig. 3. Kammen från Lilla Uppåkra.

Skicket på pärlorna varierar stort, de blå och gröna är i gott skick, bland de vita varierar det, och de röda och orangea är betydligt mer nedbrutna. Det här är skillnader som ses på pärlor från många andra platser också. Den kemiska sammansättningen på det röda och orangea glaset har inte varit fullt så hållbar som på det blå och gröna.

När de olika typindelningarna används på pärlorna från Lilla Uppåkra får vi 18 olika typer av glaspärlor med Olldags typologi, tolv med Linds och nio med Tempelmann-Maczyńskas. Med Linds tillkommer en typ av bärnsten-spärlor och med Tempelmann-Maczyńskas fyra.

Om vi tittar i Uppåkras omland finns fler gravar med pärlor i liknande färgkombination. Görslöv, Önsvala, Hjärup och Östra Odarslöv ligger alla närmare än 10 km och Kristineberg endast ytterligare ett par km bort. Längre bort i Skåne finns färgerna också i Vellinge, Hörte och Strövelstorp. Liknande är inte samma sak som likadana, kedjorna är långt ifrån identiska. Graven vid Hörte och Kristineberg grav 152B är de gravar som har flest pärltyper gemensamma med Lilla Uppåkra, 86 % respektive 77 %. Hörte är med 605 pärlor Skånes största kända pärluppsättning från yngre romersk järnålder, och Kristineberg 152B med 256 den fjärde största. I båda fallen finns följaktligen en del att jämföra med. Kedjan från Lilla Uppåkra är mer normalstor och sett till totalintrycket är kedjorna från Önsvala och Vellinge mycket mer lika.

Två av pärlorna från Lilla Uppåkra har i Skåne bara paralleller i vardera en annan grav. Den ena är en spiralvriden koboltblå pärla där det andra exemplaret är från den rika graven vid Hörte, den andra en mörkt blå segmentpärla där segmenten är olika stora. I det fallet finns den andra i Östra Odarslöv

A77698. Alla pärlor i Lilla Uppåkra är enfärgade, och det gäller för de flesta av de andra gravarna nämnda ovan. Flerfärgade pärlor förekommer tillsammans med kombinationen rött-vitt-grönt, men dominerar aldrig.

Antalet glas- och bärnstenspärlor i de röd-vit-gröna kedjorna i Uppåkras närmaste omland varierar från 31 i Hjärup till minst 554 i Odarslöv. Något längre bort finns 605 pärlor i Hörte, 256 i Kristineberg och närmare 290 i Kragehave på Själland. Antalet återspeglar hur de burits, från kort bröstkedja till stor uppsättning med flera kedjor. Det är ett rimligt antagande att ju fler pärlor desto högre status. Någon exakt jämförelse med övrigt gravgods låter sig inte riktigt göras, eftersom bevaringsförhållanden och fyndomständigheter har påverkat vad som finns. Till exempel saknas fibulor helt sällan som på ett litet fragment i den pärlrika graven i Odarslöv, samtidigt som det verkar osannolikt att den gravlagda inte burit även den typen av smycken. Å andra sidan var det knappast en slump att inga fibulor hittades i graven i Hjärup, där en bronsring visar att det inte berodde på dåliga bevaringsförhållanden för kopparlegeringar. Vi bör inte automatiskt anta att en individ som begravdes med pärlor också begravdes med andra smycken.

Rött, vitt och grönt, ofta också blått, som dominerande färger förekommer inte bara i Skåne. Under slutet av romersk järnålder och tidig folkvandringstid är det en av de vanligaste kombinationerna på Själland (Lund Hansen 2009; Boye & Lund Hansen 2013). I Bohuslän finns färgkombinationen i den största pärluppsättningen från Ytter Restad nära Kungälv (Brorsson & Lönn 2015) och i en från Skee nära Strömstad. Norges största pärluppsättning, närmare 1000 pärlor från Sætrang utanför Hønefoss nordväst om Oslo, tillhör också detta mode. Inte bara färgerna utan också pärltyperna är lika. I alla finns till exempel lätt kantiga pärlor av Olldags typ 1214.

Gravfynden vid RAÄ Uppåkra 23

1986 undersöktes ett område strax öster om det stora boplatsoområdet i Uppåkra inför nedläggning av VA-ledning. Här hittades en urnegrav och en skelettgrav som daterades till yngre romersk järnålder. I skelettgraven fanns en pärlkedja bestående av 21 glaspärlor, 10 bärnstenspärlor och en slät ring av kopparlegering (fig. 4). I graven fanns också ett lerkärl och en järnkniv. Någon närmare beskrivning än att pärlorna låg i skelettgravens norra del finns tyvärr inte, men att döma av teckningen i rapporten låg de samlade. I vilken ordning de låg är följaktligen också okänt, och det sätt de är trädde får ses som

Fig. 4. Pärlorna från graven vid RAÄ Uppåkra 23, trädde i den ordning de förvaras.

en rimlig hypotes. Kedjan är ca 17 cm lång, vilket är lagom långt för en bröstkedja. Om den hängt om halsen var snodden synlig. I två brandgravar på närbelägna RAÄ 22, som undersöktes vid samma tillfälle, ska det ha funnits fyra glaspärlor, en bärnstenspärla och glaspärlefragment, men dessa verkar ha förkommit (Nagmér 1988).

Kedjan har en helt annan sammansättning och ger ett helt annat intryck än den från Lilla Uppåkra. Här är de flesta glaspärlorna blå, gröna, röda och vinröda. En är mörkt gul, en är en guldfoliepärla och en är svart med en grön vågbandsdekor. Alla glaspärlor är genomsiktliga utom de röda. Bärnstenspärlorna är kantigare och större än de från Lilla Uppåkra. Färgkombinationen är unik i Skåne och flera av pärlorna är ovanliga. Pärlorna är i fint skick. Om man delar in glaspärlorna enligt Olldag får man nio varianter. Enligt Tempelmann-Maczyńska åtta typer av glaspärlor och fem av bärnstenspärlor, men i flera fall stämmer inte bärnstenspärlorna exakt med hennes. Med Linds indelning finns här elva typer av glaspärlor, de dubbelkoniska saknas, och tre typer av bärnstenspärlor.

Vinrött är i Skåne en relativt ovanlig färg på glaspärlor från yngre romersk järnålder. Förutom i den här graven finns det vinröda pärlor i gravar från Hammarsnäs, Löderup, Kabbarp, Kristineberg och Östra Odarslöv. Det rör sig alltid om ett fåtal och ingen av pärlorna är särskilt lik de som finns här. Om vinrött är ovanligt är mörkt gult ännu mer så, och den närmaste parallellen till den mörkt gula ringformade pärlan jag hittills sett är ett lösfynd från nära Ålesund i västra Norge. I uppsättningen finns också en ensam guldfoliepärla, en pärltyp som är mest populär under mitten av 200-talet, period C1b, då de är den

antalsmässigt absolut vanligaste typen i Skåne (Lundqvist 2020). Från senare delen av yngre romersk järnålder finns bara denna pärla och två i Önsvala.

I ändarna på kedjan finns små, lätt fasetterade, mörkgröna och röda pärlor (Olldags typer 1104 och 1212e). Om vi bortser från de enkla skivformiga bärnstenspärlorna, som är den mest förekommande pärltypen överhuvudtaget, och de blå ringformiga är dessa de enda mer vanliga pärltyperna i denna kedja. Av de röda finns det sammanlagt 67 exemplar i skånska gravar och av de gröna finns det 32. En stor del av dem kommer från gravfälten i Östra Odarslöv och Kristineberg. Antalet ska dock ställas i relation till röda pärlor av de typer som finns i kedjan från Lilla Uppåkra, som finns i 174 (Olldag 1306) respektive 139 (Olldag 1214) exemplar, och motsvarande gröna som finns i 167 (Olldag 1310) respektive 112 (Olldag 1214) exemplar. De mörkgröna lätt fasetterade pärlorna är ovanliga utanför Skåne. Olldag listar tolv stycken i en grav nära Grenå på Jylland (kat.nr 284), i övrigt bara enstaka exemplar. Senare har några hittats i åtminstone en av gravarna i Vindinge nära Roskilde (Høg 2004).

Den flata, lätt trapetsoida bärnstenspärlan, bärnstenspärlan med hål från kortsidan och den svarta pärlan med grön vågbandsdekor saknar paralleller i Skåne, men finns på Bornholm (Linds typer 64/65, 62 och 35). På Slusegård-gravfältet finns de i gravar daterade till period 6/7, som motsvarar C2–D, dvs. en relativt lång period från andra halvan av 200-talet och fram till tidig folkvandringstid, ca 400 evt.

Tillsammans med glas- och bärnstenspärlorna hänger en ring av kopparlegering. Liknande ringar har hittats tillsammans med pärlor i Hjärup, Önsvala och Källby. I de två första är pärlorna för övrigt betydligt mer lika dem från Lilla Uppåkra. Även de i graven i Källby är mer lika dem och med stor sannolikhet ännu yngre, tidig folkvandringstid. I Hjärup låg ringen tydligt mellan två glaspärlor (Arcini & Runcis 1998:50 Fig. 28). Metallringar som burits som hängen är också kända från Jylland, Själland och Bornholm, i de flesta fall med något tidigare datering, från mitten av 200-talet till början av 300-talet (C1b eller C2) (Ethelberg 1986; Iversen 2011; Lind 2010).

Pärlmode, kontakter och handel

Pärlorna från Lilla Uppåkra hör tydligt hemma i ett pärlmode som under några generationer från mitten av 300-talet och en bit in på 400-talet uppenbarligen var mycket populärt i stora delar av västra Skandinavien, längre utblickar har som sagt inte gjorts inom projektet. I nuläget är denna pärlkombination inte

känd från östra Skåne. Kedjan från Uppåkra 23 är betydligt mer individuell och består av betydligt mer ovanliga pärlor, i ett fall, den mörkgula, av allt att döma riktigt ovanlig. Uppåkra 23 ska troligen dateras till början av 300-talet, tidig C3 eller möjligen sen C2. Om vi ser på andra pärlkedjor som med största sannolikhet hör till denna tid så finns det flera som har udda pärlor och variationen är större än den vi ser i de röd-vit-gröna pärluppsättningarna. Tydligaste exemplen är Kabbarp och Hammarsnäs grav 87, som liksom Uppåkra 23 innehåller vinröda pärlor och pärlor med vågbandsmönster (Lundqvist 2020). De båda kedjorna är exempel på hur pärlmodet under 300-talet går från ett mindre antal pärlor med större variation både inom varje och mellan de olika uppsättningarna till fler pärlor av liknande typer och en större homogenitet. Det sker också en övergång från fler genomsiktliga pärlor till nästan uteslutande opaka eller nästan opaka. Liknande förändringar har konstaterats utifrån det danska materialet (Olldag 1994:255 f; id. 279; Lund Hansen 2009:134; Boye & Lund Hansen 2013). Baserat på en del av det danska materialet har Marcena Przybyła delat in pärluppsättningar i fem grupper, där uppsättningar dominerade av rött, vitt och grönt utgör grupp 5 (Przybyła 2018b:145). I de sydskanadinaviska gravar med rika gravgåvor som hon gått igenom återfinns alla i denna grupp i hennes fas VI, motsvarande period C3b (slutet av 300-talet och något decennium in på 400-talet), och det stämmer väl med kedjan från Lilla Uppåkra. Kedjan från RAÄ 23 passar med sina vinröda pärlor bäst in i hennes grupp 3, daterad till fas IV och V, motsvarande C2b och C3a (slutet av 200-talet till mitten av 300-talet. Przybyła 2018a:Abb 1/1; Przybyła 2018b:Fig. 120).

Det äldre modet verkar tyda på att mindre mängder och udda pärlor, troligen tillverkade på flera olika håll, kom till Skandinavien i flera omgångar med olika personer. En del kan ha nått sitt slutmål direkt, andra spridits via till exempel äktenskapsallianser. Med tanke på likheterna med bärnstenspärlor på Bornholm och röda och gröna lätt fasetterade pärlor i Odarslöv går det att argumentera för att den döda i Uppåkra 23 haft någon form av anknytning till båda platserna. Den stora spridningen som de röd-vit-gröna pärluppsättningarna har och den stora likhet som många pärlor uppvisar tyder på ett annat handelsmönster: fler pärlor från färre tillverkare. Det verkar däremot inte röra sig om nya tillverkare, enstaka pärlor av de dominerande typerna förekommer redan under mitten av 200-talet, C1b. Det är definitivt inte frågan om en plötslig förändring.

Att modet ändrade sig är tydligt. De röd-vit-gröna pärluppsättningarna är för

spridda och för många för att vara kopplade till en enda familj/släkt. Frågorna är varför det ändrade sig och hur det spreds. Svårigheten att besvara dem bottnar i att vi för de allra flesta typer inte vet varifrån glaspärlorna importerades, vare sig de mer udda eller de ofta förekommande. De mest relevanta typerna hos Tempelmann-Maczyńska, 6 (vita), 8 (gröna) och 12 (röda), återfinns inom ett stort geografiskt område. Det är följaktligen omöjligt att koppla förändringen till kända händelser. Johan Callmer har med rätta argumenterat för att studier av pärlors spridning måste ha en väl genomtänkt teoretisk bas både vad gäller distribution och konsumtion, inom enstaka samhällen och över långa avstånd (Callmer 1991: 25). Projektet som den här artikeln bygger på har haft som huvudsakligt syfte att undersöka hur det skånska och bohuslänska pärlmaterialet ser ut. Trots denna brist på teoretisk förankring vågar jag mig på tre hypoteser om orsaker till pärlmodets förändringar.

En fredlig och romantisk hypotes: en individ från trakterna av dagens Ringsted (Mailund Christensen 2010) reste runt på kontinenten och kom hem med gåvor, bland annat en påse med röda, vita, gröna och orangea opaka glaspärlor. Pärlorna överräcktes till en storasyster och hennes nästan vuxna dotter. Dottern förälskade sig lite senare i en ung man från Odarslöv och flyttade över sundet. Naturligtvis tog hon sina pärlor med sig och de nya varianterna väckte uppmärksamhet på den årliga sommarfesten i Uppåkra. Det beslöts att nästa person som reste söderut skulle se till att inskaffa flera. Vilket också skedde. Det var ont om orangea, så det fick man inte så många med sig. En del passade man på att byta bort mot bärnstenspärlor när man passerade Bornholm på vägen hem. Historien går att utveckla med släktingar på Jyllands östkust, handelsresor över Kattegatt och äktenskap på olika håll. Problemet med hypotesen och varianter på den är förstås att den aldrig går att bevisa. Dessutom är den nog både lite väl enkel och framför allt för romantisk för sin tid. Jag vill ändå ha den med för att understryka att bakom våra diskussioner om handelskontakter, äktenskapsallianser och nätverk finns människor med känslor och tycke och smak, drivkrafter som inte ska underskattas.

En mindre romantisk hypotes: av en eller annan anledning (konflikter, epidemier, nedlagd tillverkning, försäljare som fick bättre betalt någon annanstans) bröts kontakterna med de platser varifrån man tidigare handlat pärlor och man blev tvungen att söka sig till andra. Vilket gjorde att man fick ett annat utbud. Enligt Ulf Näsman (1984) ökade importen av glaskärl från Svartahavsområdet under 300-talet på grund av att limes förstärktes och handeln mellan romerskt och germanskt område reglerades hårdare. Även om det inte är belagt

att glaspärlor tillverkades tillsammans med glaskärl låter det som en rimlig hypotes att detta även påverkade handeln med dem. En sen pärltyp, Olldag typ 1213 (enfärgade, relativt stora och lite oformliga), tros dessutom vara tillverkade österut (Olldag 1994:251–252 m. hänv.). Glaspärlor med pålagda ögon och trådar (Olldag typ 2217 och 2218) som då och då förekommer tillsammans med rött-grönt och vitt verkar däremot enligt Olldag ha tillverkats i Trier, vilket talar emot denna hypotes (Olldag 1994:225–226, 250 m. hänv.).

Ytterligare en fredlig hypotes: pärlor väger inte mycket, de flesta inte ens ett gram. En stor mängd pärlor från någon eller några få tillverkningsplatser kan ha kommit till Skandinavien vid ett och samma tillfälle och sedan spridits, med samma eller olika handelsmän, över området. Sett till avstånd och transportmöjligheter finns ingenting som hindrar att en ensam försäljare sålde sitt lager i Sydsandinavien under en sommar. Pärlorna kan sedan ha spridits vidare genom vänskapskontakter och släktskap.

Avslutning

Glas- och bärnstenspärlor är ett färgstarkt och omfångsrikt material från yngre romersk järnålder. Det är svårt att datera enstaka pärlor och ge ett exakt antal, men för skånskt vidkommande rör det sig om 60–70 gravar och ca 3 800 pärlor. Detta har hittills varit tämligen utforskat. I artikeln har jag tagit upp modeförändringar under 300-talet och ett av de tydligaste modena, uppsättningar dominerade av röda, vita och gröna pärlor. Jag har också presenterat några hypoteser om vad som låg bakom modeförändringarna. De är just hypoteser, samtidigt som presentationen visar potentialen som finns i ämnet, från individnivå till handel över stora avstånd.

Tack

Genomgången av det skånska pärlmaterialet finansierades av Ebbe Kocks stiftelse och Axel Althins stiftelse. Stort tack till Jenny Bergman och Lovisa Dal och övrig personal på Historiska museet vid Lunds universitets magasin, Gert Persson på Malmö museers magasin, Else-Britt Filipsson på Göteborgs Stadsmuseum, och Lotta Fernståhl och Jenny Nyberg på Statens Historiska museer.

Referenser

- Arcini, C. & J. Runcis 1998. *Gravar och boplatser i Hjärup – från äldre och yngre järnålder. Osteologisk rapport över gravarna från Hjärup. Skåne Uppåkra socken Hjärup 21:36 RAÄ 29 Särskild arkeologisk undersökning*. Rapport UV Syd 1998:1. Lund.
- Björk, T. 2005. *Skäran på bålet. Om den äldre järnålderns gravar i Skåne*. University of Lund, Institute of Archaeology – Report Series No. 92. Lund.
- Boye, L. 2009. Catalogue of the Burial Sites. I Lund-Hansen & Boye 2009. 263–368.
- Boye, L. & Lund Hansen, U. 2013. Glass and Amber Beads in Late Roman Iron Age. Relations between Denmark and the Black Sea Area – with a special focus on the graves from Eastern Zealand Introduction to the Eastern Zealand in Late Roman Iron Age. *Inter ambo maria. Northern Barbarians from Scandinavia towards the Black Sea*. I. Khrapunov & Stylegar (red.) F.-A. Kristiansand – Simferopol, Dolya Publishing House. s. 40–66.
- Bring, E. S. & Lindfors, J. O. 1848. Förteckning öfver Gåfwor och Inköp till Kongl. Carolinska Akademiens Historiska Museum och Mynt-Cabinett under loppet af år 1847. *Bihang till Lunds Weckoblad* N:r 4, Thursdagen den 27 Januari 1848. Opag.
- Brink, K. & Larsson, S. (red.) 2017. Östra Odarslöv 13:5, ESS-området. Fortid möter framtid. Skåne, Lunds kommun, Odarslöv socken, fornlämning Odarslöv 46, 49, 51 och 52. Volym 2 – Undersökningsresultat. Arkeologerna Statens historiska museer Rapport 2017:11/ Sydsvensk Arkeologi Rapport 2015:16/ Kulturmiljö Halland Rapport 2015:4/ Museiarkologi Sydost Rapport 2015:9.
- Brorsson, T. & Lönn, M. 2015. *Ytter Restad. Bearbetning och fördjupning av Georg Sarauws rapport från utgrävningen av gravfältet Hålda 12 och 14, 1914–1917*. Göteborg, Göteborgs Stadsmuseum.
- Bruzelius, N. G. 1857. Historiska museum har erhållit följande tillökning. *Bihang till Lunds Weckoblad Nytt och Gammalt* Nr. 3, Thursdagen den 22 Januari 1857. Opag.
- Callmer, J. 1991. Beads as a criterion of shifting trade and exchange connections. *Studien zur Sachsenforschung* 7. Hildesheim, August Lax. s. 25–38.
- Cieśliński, A. 2009. Artefacts from the cemetery at Kong Svends Park with Southern Baltic connections. Lund Hansen, U. & Boye, L. (red) *Wealth and prestige: an analysis of rich graves from Late Roman Iron Age on Eastern Zealand, Denmark*. Studier i astronomi, nyere tid, arkæologi 2. Tåstrup, Kroppedal Museum. s. 193–211.
- Ericson Borggren, T. 1996. *En mesolitisk boplatser och ett romerskt järnåldersgravfält. Skåne, Strövelstorps socken, kv Bandyklubban och Skridskon. RAÄ 45. Arkeologisk förundersökning 1994 och antikvarisk kontroll 1995*. UV Syd rapport 1996:77. Lund.
- Ethelberg, P. et al. 2000. *Skovgårde. Ein Bestattungsplatz mit reichen Frauengrä-*

- bern des 3. Jhs. N.Chr. auf Seeland. Nordiske Fortidsminder Serie Bin quarto, 19. København, Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab.
- Ethelberg, P. 2009. Die Kämme. . Lund Hansen, U. & Boye, L. (red) *Wealth and prestige: an analysis of rich graves from Late Roman Iron Age on Eastern Zealand, Denmark*. Studier i astronomi, nyere tid, arkæologi 2. Tåstrup, Kroppedal Museum. s. 153–165.
- Hansen, F. 1936. *Hammarsnäs, Halör*. Lund, Gleerupska universitetsbokhandeln.
- Høg, M. 2004. *Bygherrerapport för arkæologisk udgravning af gravplads fra 300-tallet. Sandvejen 27, Vindinge*. Roskilde.
- Keyser, R. 1837. Beskrivelse over tvende fund paa Ringerige i Norge af oldsager fra hendenskabets sidste periode. Fund i en höi ved gaarden Sætrang i Haug sogn, Norderhaug præstegjæld. *Annaler for nordisk oldkyndighed og historie 1836–1837*. s. 151–159.
- Larsson, L. 2013. Rich women and poor men. Analyses of a cemetery at Önsvala in the hinterland of Uppåkra. Hårdh, B. & Larsson, L. (red.) *Folk, få och fynd*. Uppåkrastudier 12. Lund, Institutionen för arkeologi och antikens historia. s. 133–161.
- Lind, B. 2010. Glas- og ravperler. Rasmussen, B. M., Lind, B., Armfelt, W. & Klindt-Jensen, O. 2010. *Slusegårdgravpladsen 5. Fundoversigt og genstandstyper*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter 14,5. Højbjerg, Jysk Arkæologisk Selskab. s. 175–220.
- Lund Hansen, U. 1987. *Römischer Import im Norden. Warenaustausch zwischen dem Römischen Reich und dem freien Germanien*. Nordiske Fortidsminder, serie B in quarto, bind 10. København, Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab.
- Lund Hansen, U. & Boye, L. (red.) 2009. *Wealth and prestige: an analysis of rich graves from Late Roman Iron Age on Eastern Zealand, Denmark*. Studier i astronomi, nyere tid, arkæologi 2. Kroppedal.
- Lundqvist, K. 2018. Pärldgravarna från ESS-gravfältet. *ALE* 4. s. 14–25.
- Lundqvist, K. 2020. Glass and Amber Beads from the Late Roman Iron Age in Scania. *Lund Archaeological Review*, 24–25. s. 63–79.
- Mailund Christensen, L. 2010. Kærup Nord – en gravplads fra yngre romersk jernalder ved Ringsted. *Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie* 2009. København, Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab. s. 19–52.
- Nagmér, R. B. 1988. *Uppåkra 9:1, fornl. 22–24 samt 174, Uppåkra sn., Skåne*. UV Syd rapport. Lund.
- Olldag, I. E. 1994. Glasperler i danske fund fra romersk jernalder. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie* 1992. København, Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab. s. 193–280.
- Przybyła, M. J. 2018a. *Pressblechverzierte spätkaiserzeitliche Trachtbestandteile in Südsandinavien*. Nordiske Fortidsminder Serie B 28. København, Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab.
- Przybyła, M. J. 2018b. *Dress diversity as a source for studies on interregional con-*

- nections : regional and chronological diversity of simple variants of fibulae with a high catch-plate from Northern Europe.* Bonner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichtlichen Archäologie 20. Bonn, Vor- und Frühgeschichtliche Archäologie, Rheinische Friedrich-Willhelms-Universität.
- Rasmussen, B. M., Lind, B., Armfelt, W. & Klindt-Jensen, O. 2010. *Slusegårdgravpladsen 5. Fundoversigt og genstandstyper.* Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter 14,5. Højbjerg, Jysk Arkæologisk Selskab.
- Rudebeck, E. & Ödman, C. 2000. *Kristineberg. En gravplats under 4500 år.* Malmöfynd 7. Malmö, Stadsantikvariska avdelningen Kultur Malmö.
- Stjernquist, B. 2002. Om rika kvinnogravar från senromersk järnålder i Sydsverige. Pind, J., Nørgård Jørgensen, A., Jørgensen, L., Rindel, P. O., & Ilkjær, J. (red). *Drik – og du vil leve skønt. Festskrift till Ulla Lund Hansen på 60-årsdagen 18 august 2002.* Publications from the National Museum, 7. Copenhagen, National Museum. s. 245–254.
- Strömberg, M. 1975. *Studien zu einem Gräberfeld in Löderup. Grabsitte – Kontinuität – Sozialstruktur.* Acta Archaeologica Lundensia, series in 8° 10. Lund, Liber Läromedel/Gleerup.
- Tempelmann-Maczyńska, M. 1985. *Die Perlen der römischen Kaiserzeit und der frühen Phase der Völkerwanderungszeit im mitteleuropäischen Barbaricum.* Römisch-germanische Forschungen, 43. Mainz am Rhein, Zabern.
- Thomsen, P. O. 2002. Produktion af glasperler i det frie Germanien i yngre romersk jernalder – indikationer fra Lundeborg på Sydøstfyn. Pind, J., Nørgård Jørgensen, A., Jørgensen, L., Rindel, P. O., & Ilkjær, J. (red). *Drik – og du vil leve skønt. Festskrift till Ulla Lund Hansen på 60-årsdagen 18 august 2002.* Publications from the National Museum, 7. Copenhagen, National Museum. s. 159–164.
- Vifot, B. M. 1937. Redogörelse för undersökning av ett gravfält från järnåldern i Källby, Lunds landsförsamling, Skåne. Opublicerad rapport i LUHM:s arkiv.
- Råhlander, M. personlig kommunikation maj 2020.
Universitetsmuseenes fotoportal, unimus.no [webbplatsen nedlagd 2020]

Gravlokaler nämnda i artikeln

Sverige

- Hammar sn, SHM 21706:43 (grav 87) (Hansen 1936)
- Hjärup, Uppåkra sn, LUHM 30736 (Arcini & Runcis 1998)
- Hörte (Dybeck), Östra Vemmenhög sn, LUHM 27995 (Larsson 2003; Stjernquist 2002)
- Kabbarp, Tottarp sn, SHM 11392 (rapport finns ej)
- Kristineberg, Oxie sn, MHM 6021 (Rudebeck & Ödman 2000)
- Kv Bandyklubban och skridskon, Strövelstorp sn, LUHM 30544 (Ericson Borggren 1996)

Kyrkobyn, Görslöv sn, LUHM 3366 (Bruzelius 1857)
Källby, Lunds stad, LUHM 28430 (Vifot 1937)
Lilla Uppåkra, Uppåkra sn, LUHM 3055 (Bring & Lindfors 1848)
Löderup, Löderup sn, LUHM 32125 (Srömberg 1975)
Skärje, Skee sn, SHM 16808:A (rapport finns ej)
Uppåkra RAÄ 23, LUHM 30001 (Nagmér 1988)
Vellinge, Vellinge sn, LUHM 19356 (rapport finns ej)
Ytter Restad, Håлта sn, GAM 7020; GAM 7021 (Brorsson & Lönn 2015)
Önsvala, Nevishög sn, LUHM 30597 (Larsson 2013)
Östra Odarslöv (ESS), Odarslöv sn, LUHM 32364 (Brink & Larsson 2017; Lundqvist 2018)

Norge

Sætrang, Kulturhistorisk Museum UiO, C623 (Keyser 1837)
Gjerde, Ålesund, Universitetsmuseet i Bergen, B11594

Danmark

Kærup Nord (Mailund Christensen 2010)
Kragehave ødetofter (Lund Hansen & Boye 2009)
Vindinge (Høg 2004)